

ДОДАТКИ

**СПИСОК РАЙОНІВ, НАСЕЛЕНИХ ПУНКТИВ, КОЛГОСПІВ, РАДГОСПІВ І КУЩІВ, ЩО
ЗНАХОДЯТЬСЯ НА ТЕРИТОРІЇ СУЧАСНОЇ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ
ТА В ПЕРІОД 1932-1933 РР. БУЛИ ВНЕСЕНІ НА “ЧОРНІ ДОШКИ”
ЗА НЕВИКОНАННЯ ПЛАНІВ ХЛІБЗАГОТІВЛІ**

№ з/п	Назва населеного пункту на 1932 р.	Адміністративне підпорядкування на 1932 р.	Сучасна назва населеного пункту	Сучасне адміністративне підпорядкування	Репресивні заходи, що застосовувались до населеного пункту	Джерела інформації
1	ТОЗ “Червоний прапор” с. Бармашове	Калинівська с/р Миколаївський район Одеська область	с. Бармашове	Балабанівська с/р Жовтневий р-н Миколаївська область	ТОЗ внесений на “чорну дошку”	Газета “Шлях індустріалізації” 20 грудня 1932 р. № 3569, 23 грудня 1932 р. № 3573, 28 грудня 1932 р. № 3575, 1 січня 1933 р. № 3576, 2 січня 1933 р. № 3577, 8 січня 1933 р. № 3581, 9 січня 1933 р. № 3583 Державний архів Миколаївської області (далі – ДАМО) Ф.П-6. – Оп.1. – Спр.466. – Арк.29.

2	<p>с. Піски На території села знаходилися три колгоспи: "Мілеворобний", "14-річчя Жовтня", "Червона Україна"</p>	<p>Піківська с/р Баштанський район Одеська область</p>	<p>с. Піски</p>	<p>Піківська с/р Баштанський р-н Миколаївська область</p>	<p>Колгоспи внесені на "чорну дошку"</p>	<p>Газета "Комуніст" 7 грудня 1932 р. № 335, 9 грудня 1932 р. № 337, 10 грудня 1932 р. № 338, 12 грудня 1932 р. № 340, 13 грудня 1932 р. № 341, 14 грудня 1932 р. № 342, 16-31 грудня 1932 р. № 345-359, 4 лютого 1933 р. № 33. Газета "Чорноморська комуна" 6 січня 1933 р. № 1021 8 січня 1933 р. № 1022</p>
3	<p>Тилігуло-Березанський район</p>	<p>Тилігуло-Березанський район Одеська область</p>		<p>Березанський район Миколаївська область</p>	<p>Район внесений на "чорну дошку"</p>	<p>Газета "Комуніст" 20 квітня 1933 р. № 105, 24 квітня 1933 р. № 109</p>
4	<p>Доманівський район</p>	<p>Доманівський район Одеська область</p>		<p>Доманівський район Миколаївська область</p>	<p>Район внесений на "чорну дошку"</p>	<p>Газета "Комуніст" 24 червня 1933 р. № 158, 30 червня 1933 р. № 163.</p>

5	Зернорадгосп ім. Костора (з 1944 р. – колгосп ім. Шевченка)	з 1930 р. с. Шевченкове (станція Котлярово Одесько- Кишинівської з/д) Одеська область	с. Шевченкове	Шевченківська с/р Жовтневий район Миколаївська область	Зернорадгосп внесений на “чорну дошку”	Газета “Шлях індустріалізації” 4 серпня 1933 р. № 3742
6	Боговявленський кушц	Миколаївський район Одеська область	район міста Миколаєва	Октябрський район місто Миколаїв	Кушц внесений на “чорну дошку”	Газета “Шлях індустріалізації” 4 серпня 1933 р. № 3742
7	Калинівський кушц (с. Калинівка)	Миколаївський район Одеська область	с. Калинівка	Жовтневий район Миколаївської області	Кушц внесено на “чорну дошку”	Газета “Шлях індустріалізації” 4 серпня 1933 р. № 3742
8	Т. Шевченківський кушц	(станом на 1926 р. на території Котлярово- Шевченківської с/р існувало селище Шевченко, на території Олександрівської с/р хут. Шевченко) Миколаївський район Одеська область	не існують	Миколаївський район Миколаївської області	Кушц внесено на “чорну дошку”	Газета “Шлях індустріалізації” 4 серпня 1933 р. № 3742
9	Баловнянський кушц	с. Баловне Баловнянська с/р Миколаївський район Одеська область	с. Баловне	Баловнянська с/р, Новоодеський район Миколаївська область	Кушц внесено на “чорну дошку”	Газета “Шлях індустріалізації” 4 серпня 1933 р. № 3742

10	Велико-Корениський куцц	с. Велика Корениха Велико-Корениської с/р Варварівський район Одеська область	район міста Миколаєва	Заводський район місто Миколаїв	Куцц внесено на "чорну дошку"	Газета "Шлях індустріалізації" 4 серпня 1933 р. № 3742
11	Нечаянський куцц	с. Нечаяне Нечаянська с/р Варварівський район Одеська область	с. Нечаяне	Нечаянська с/р, Миколаївський район Миколаївська область	Куцц внесено на "чорну дошку"	Газета "Шлях індустріалізації" 4 серпня 1933 р. № 3742
12	Петрово-Солонийський куцц	с. Петрово-Солониха Петровська с/р Варварівський район Одеська область	с. Петрово-Солониха	Кур'яківська с/р Миколаївський район Миколаївська область	Куцц внесено на "чорну дошку"	Газета "Шлях індустріалізації" 4 серпня 1933 р. № 3742
13	Колгосп "Нове життя" с. Гребеникове	Гребениківська с/р Новоодеський район Одеська область	с. Гребеники	Димівська с/р Новоодеський район Миколаївська область	Колгосп внесено на "чорну дошку"	Газета "Чорноморська комуна" 8 січня 1933 р. № 1022
14	Колгосп "Червоний пугіловець" с. Ольгопіль	Ольгопільська с/р Новобузький район Одеська область	с. Ольгопіль	Ольгопільська с/р Сланецький район Миколаївська область	Колгосп внесено на "чорну дошку"	Газета "Чорноморська комуна" 8 січня 1933 р. № 1022 ДАМО. – Ф.Р.167. – Оп.1. – Спр.469. – Арк.149-152.
15	Гур'ївська МТС с. Гур'ївка	Новоодеський район Одеська область	с. Гур'ївка	Новоодеський район Миколаївська область	МТС внесена на "чорну дошку"	Газета "Чорноморська комуна" 27 лютого 1933 р. № 1063

16	Снігурівська МТС с. Снігурівка	Снігурівський район Одеська область	м. Снігурівка	Снігурівський район Миколаївська область	МТС внесена на "чорну дошку"	Газета "Чорноморська комуна" 27 лютого 1933 р. № 1063
17	Колгосп "Хвиля революції" с. Майорівка	Майорівська с/р Новобузький район Одеська область	с. Майорівка	Баратівська с/р Новобузький район Миколаївська область	Колгосп внесено на "чорну дошку"	ДАМО. – Ф.Р.167. – Оп.1. – Спр.469. – Арк.149-152.
18	Колгосп "Перебудова"	Олександрівська с/р Новобузький район Одеська область		Новобузький район Миколаївська область	Колгосп внесено на "чорну дошку"	ДАМО. – Ф.Р.167. – Оп.1. – Спр.469. – Арк.149-152.
19	Колгосп "Великий шлях" с. Новий Буг-ІІ	Новобузький район Одеська область	м. Новий Буг	Новобузький район Миколаївська область	Колгосп внесено на "чорну дошку"	ДАМО. – Ф.Р.167. – Оп.1. – Спр.469. – Арк.149-152.
20	Колгосп "За колективізацію" с. Софіївка	Софіївська с/р Новобузький район Одеська область	с. Софіївка	Новобузький район Миколаївська область	Колгосп внесено на "чорну дошку"	ДАМО. – Ф.Р.167. – Оп.1. – Спр.469. – Арк.149-152.
21	Колгосп "Скрипник" с. Миролубівка	Миролубівська с/р Новобузький район Одеська область	с. Миролубівка	Миролубівська с/р Новобузький район Миколаївська область	Колгосп внесено на "чорну дошку"	ДАМО. – Ф.Р.167. – Оп.1. – Спр.469. – Арк.149-152.
22	Колгосп "Червоний партизан" с. Кудрявське	Антонопольська с/р Братський район Одеська область	с. Кудрявське	Братський район Миколаївська область	Колгосп внесено на "чорну дошку"	Державний архів Одеської області (дап – ДАОО). – Ф.П.1.1. – Оп.1. – Спр.141. – Арк.45.
23	Колгосп ім. Будьонного с. Ново-Олександрівка (с. Велико- Олександрівка)	Ново-Олександрівська с/р Братський район Одеська область	с. Ново- Олександрівка	Братський район Миколаївська область	Колгосп внесено на "чорну дошку"	ДАОО. – Ф.П.1.1. – Оп.1. – Спр.141. – Арк.45. ДАОО. – Ф.Р.710. – Оп.1. – Спр.26. – Арк.19

24	Колгосп “Перше правня” с. Краснопол, – с. Федорівка	Марьянівська с/р Великоградський район Одеська область	с. Краснополь Краснопольська сільська рада с. Федорівка Новопоплавська сільська рада	Врадівський район Миколаївська область	Колгосп внесено на “чорну дошку”	ДАОО. – Ф.П.11. – Оп.1. – Спр.141. – Арк.45. ДАОО. – Ф.Р.710. – Оп.1. – Спр.26. – Арк.19
25	Колгосп ім. Луначарського с. Малосербулівка	Сербулівська с/р Вознесенський район Одеська область	с. Малосер- булівка	Великосербулівська с/р Сланецький район Миколаївська область	Колгосп внесено на “чорну дошку”	ДАОО. – Ф.П.11. – Оп.1. – Спр.141. – Арк.45. ДАОО. – Ф.Р.710. – Оп.1. – Спр.26. – Арк.19
26	Колгосп “Нове життя” с. Онуфрївка с. Кашперово- Миколаївка	Кашперово- Миколаївська с/р Баштанський район Одеська область	с. Костициве	Баштанський район Миколаївська область	Колгосп внесено на “чорну дошку”	ДАОО. – Ф.П.11. – Оп.1. – Спр.141. – Арк.45. ДАОО. – Ф.Р.710. – Оп.1. – Спр.26. – Арк.19
27	Колгосп ім. Сталіна	Демидівської с/р Жовтневий район Одеська область		Демидівська с/р Жовтневий район Миколаївська область	Колгосп внесено на “чорну дошку”	ДАМО. – Ф.П.6. – Оп.1. – Спр.271. – Арк.52. ДАОО. – Ф.Р.710. – Оп.1. – Спр.26. – Арк.19
28	Колгосп “Шлях до нового життя” с. Воскресенське	Воскресенська с/р Жовтневий район Одеська область	сmt. Воскресенськ	Жовтневий район Миколаївська область	Колгосп внесено на “чорну дошку”	ДАМО. – Ф.П.6. – Оп.1. – Спр.271. – Арк.52.

29	с. Баштанка (станом на 1932- 1933 рр. в с. Баштанка існували колгоспи ім. А. Марти, “Красний Октябрь”)	Баштанський район Одеська область	м. Баштанка	Баштанський район Миколаївська область	Селище внесено на “чорну дошку”	ДАОО. – Ф.П.11. – Оп.1. – Спр.141. – Арк.31-36. ДАОО. – Ф.Р.710. – Оп.1. – Спр.173. – Арк.129-130.
30	с. Криве Озеро	Кривоозерський район Одеська область	смт. Криве Озеро	Кривоозерський район Миколаївська область	Селище внесено на “чорну дошку”	ДАОО. – Ф.П.11. – Оп.1. – Спр.141. – Арк.31-36.
31	с. Врадівка	Врадівська сільська рада Врадівський район Одеська область	смт. Врадівка	Врадівський район Миколаївська область	Селище внесено на “чорну дошку”	ДАОО. – Ф.П.11. – Оп.1. – Спр.141. – Арк.31-36. ДАОО. – Ф.Р.710. – Оп.1. – Спр.26. – Арк.39.
32	Жовтневий район	Жовтневий район Одеська область		Жовтневий район Миколаївська область	Район внесений на “чорну дошку”	ДАОО. – Ф.П.11. – Оп.1. – Спр.165. – Арк.136-137.
33	Врадівський район	Врадівський район Одеська область		Врадівський район Миколаївська область	Район внесений на “чорну дошку”	ДАОО. – Ф.П.11. – Оп.1. – Спр.165. – Арк.136-137.
34	Вознесенський район	Вознесенський район Одеська область		Вознесенський район Миколаївська область	Район внесений на “чорну дошку”	ДАОО. – Ф.П.11. – Оп.1. – Спр.165. – Арк.136-137.
35	Кривоозерський район	Кривоозерський район Одеська область		Кривоозерський район Миколаївська область	Район внесений на “чорну дошку”	ДАОО. – Ф.П.11. – Оп.1. – Спр.165. – Арк.136-137.

36	Снігурівський район	Снігурівський район Одеська область		Снігурівський район Миколаївська область	Район внесений на "чорну дошку"	ДАОО. – Ф.Р.11.1. – Оп.1. – Спр.165. – Арк.136-137.
37	с. Троїцьке	Св. Троїцька с/р Миколаївський район Одеська область	с. Лимани	Лиманівська с/р Жовтневий район Миколаївська область	Село внесено на "чорну дошку"	ДАМО. – Ф.Р.904. – Оп.1. – Спр.66. – Арк.37.
38	Колгосп "Червоний степ"	Градівська с/р Доманівський район Одеська область		Доманівський район Миколаївська область	Колгосп внесений на "чорну дошку"	Газета "Чорноморська комуна" 8 січня 1933 р. № 1022 ДАОО. – Ф.Р.710. – Оп.1. – Спр.26. – Арк.39, 90.
39	Колгосп ім. Сталіна	Петропавлівська с/р Гарбузинський район Одеська область		Братський район Миколаївська область	Колгосп внесений на "чорну дошку"	Газета "Чорноморська комуна" 21 грудня 1932 р. № 1010(4012)
40	Колгосп "Грудневий пленим" с. Новокрасне	Новокрасненська с/р Гарбузинський район Одеська область	с. Новокрасне	Арбузинський район Миколаївська область	Колгосп внесений на "чорну дошку"	Газета "Чорноморська комуна" 21 грудня 1932 р. № 1010(4012)
41	Колгосп ім. Тараса Шевченка с. Восводське	Восводська с/р Гарбузинський район Одеська область	с. Восводське	Арбузинський район Миколаївська область	Колгосп внесений на "чорну дошку"	Газета "Чорноморська комуна" 21 грудня 1932 р. № 1010(4012)

42	Колгосп ім. Калініна	Льобаносівська (Любашівська) с/р Доманівський район Одеська область	Доманівський район Миколаївська область	Колгосп внесений на "чорну дошку"	ДАОО. – Ф.Р.710. – Оп.1. – Спр.26. – Арк.39.
43	Колгосп XIII-річчя Жовтня	Андріївська с/р Новоодеський район Одеська область	Новоодеський район Миколаївська область	Колгосп внесений на "чорну дошку"	ДАОО. – Ф.Р.710. – Оп.1. – Спр.26. – Арк.39.
44	Колгосп ім. Ілліча	Артемівська с/р Новоодеського району Одеської області	Новоодеський район Миколаївська область	Колгосп внесений на "чорну дошку"	ДАОО. – Ф.Р.710. – Оп.1. – Спр.26. – Арк.39.
45	Колгосп ім. Сталіна	Лупаревська с/р Миколаївський район Одеська область	Жовтневий район Миколаївська область	Колгосп внесений на "чорну дошку"	ДАМО. – Ф.П.6. – Оп.1. – Спр.271. – Арк.52.
46	Колгосп 61 комунара	Мішково-Погорілівська с/р Миколаївський район Одеська область	Мішково-Погорілівська с/р Жовтневий район Миколаївська область	Колгосп внесений на "чорну дошку"	ДАМО. – Ф.П.6. – Оп.1. – Спр.271. – Арк.101.

Інформація взята із сайту: <http://www.gosarhiv.mk.ua/golodomor/index.php>

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. “Дослідження Голодомору-геноциду 1932-1933 років в Україні та увічнення пам’яті його жертв” на 2008-2012 роки: проект. Концепція загальнодержавної програми // Урядовий кур’єр. – 2007. – 5 травня.
2. 1932-1933 рр.: Голодомор: (Публ. док.) // Урядовий кур’єр. – 1993. – 20 лютого.
3. 33-й: голод: Народна книга-меморіал / Упоряд., літзапис: Л.Б. Коваленко, В.А. Маняк. – К., 1991.
4. Білокінь С. Масовий терор як засіб державного управління в СРСР (1917-1941 рр.): Джерелознавче дослідження. – К., 1999.
5. Веселова О.М. Голодомори в Україні, 1921-1923, 1932-1933, 1946-1947: злочини проти народу / О.М. Веселова, В.І. Марочко, О.М. Мовчан. – К.; Нью-Йорк, 2000.
6. Голод 1921-1923 і українська преса в Канаді: документи історії української діаспори / Упоряд. Р. Сербин. – Торонто, 1995.
7. Голод 1932-1933 років на Україні: очима істориків, мовою документів / Кер. кол. упоряд. Р.Я. Пиріг. – К.: Політвидав України, 1990.
8. Голод 1932-1933 років на Україні: Свідчать арх. док. / Вступ, сл. Р. Пирога // Під прапором ленінізму. – 1990. – № 8.
9. Голод 1933 года / Вступ, ст., комент., подгот. текста Ю.И. Гончаренко, А.П. Чиченкова // Советский архив. – 1990. – № 6.
10. Голод на Україні (1931-1933 рр.): [Док. і матеріали] / Вступ. сл. В.І. Марочко, Є.П. Шаталіної // Укр. іст. журн. – 1989. – № 7; № 8; № 9; № 11; № 12; 1990. – № 1.
11. Гордійчук О. Злочин, котрому нема аналога в світі, або Погляд на голодомор 1932-1933 рр. через призму партійних та інших документів // Поклик сумління. – 1994. – № 12.
12. Дожилася Україна.: народна творчість часів голодомору і колективізації на Україні. – К., 1993.
13. Документы свидетельствуют: Из истории деревни накануне и в ходе коллективизации 1927-1932 рр.: [Сб. / Сост. В.П. Данилов и др.; Под ред. и со вступ. ст. В.П. Данилова, Н.А. Ивницкого]. – М., 1989.
14. З історії голодомору на Херсонщині у 1932-33 рр. Добірка документів (Укл.: В. Баранюк, О. Марущак, О. Стукалова, О. Шинкаренко. – Херсон, 2003.
15. Забуттю не підлягає. – Херсон, 1994.
16. Злупко С. Голодомор мовою документів // Шлях перемоги. – 1993. – 30 жовтня.

17. Історія України в документах, матеріалах і спогадах очевидців: Метод. рек. / Упоряд.: Л.Г. Мельник, А.Г. Слюсаренко, В.А. Короткий та ін. – К., 1991.
18. Колективізація і голод на Україні, 1929-1933: Зб. док. і матеріалів / АН України. Ін-т історії України / Упоряд.: Г.М. Михайличенко, Є.П. Шаталіна; Відп. ред. С.В. Кульчицький. – К., 1992.
19. Коллективизация сельского хозяйства: Важнейшие постановления Коммунистической партии и советского правительства. 1927-1935 / Сост.: Л.Ф. Кузьмина, В.Е. Полетаев, Ю.У. Томашевич; Отв. ред. П.Н. Шарова. – М., 1957.
20. Командири великого голоду: Поїздка В. Молотова і Л. Кагановича в Україну та на Північний Кавказ. 1932-1933 рр. / За ред. В. Васильєва, Ю. Шаповала. – К., 2001.
21. Комітети назаможних селян України (1921-1933): Зб. док. і матеріалів. – К., 1968.
22. Коммунистическая партия Украины в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК. Т. 1. 1918-1941. – К., 1976.
23. Комуністична партія Радянського Союзу в резолюціях і рішеннях з'їздів, конференцій і пленумів ЦК. 1898-1970 / За заг. ред. П.М. Федосєєва і К.У. Черненка. – К., 1980.
24. Комуністична партія України: з'їзди і конференції / Кер. авт. кол. В.Ф. Солдатенко. – К., 1991.
25. Конквест Р. Жнива скорботи: Радянська колективізація і голодомор. – К., 1993.
26. Куліш А.Ф. Геноцид. Голодомор 1932-33: причини, жертви, злочинці – К., Харків, 2001.
27. Кульчицький С.В. Голодомор 1932-1933 років в Україні // Історія та правознавство. – 2007. – № 30.
28. Кульчицький С. Голодомор 1933 р. Сталінський задум та його виконання // Історія України. – 2007. – № 47.
29. Кульчицький С. Причини голоду 1933 року в Україні (по сторінках однієї забутої книги) // Історія України. – 2003. – № 42.
30. Кульчицький С. Ціна “великого перелому”. – К., 1991.
31. Кульчицький С.В. 1933: трагедія голоду. – К., 1989.
32. Кульчицький С.В. Становище дітей на Україні у 1931-1933 рр. (Документальна розповідь). – К., 1989.
33. Кульчицький С.В. Україна між двома війнами (1921-1939 рр.): Україна крізь віки. – Т. 11. – К., 1999.
34. Кульчицький С.В. Шаталіна Є.П. Джерела про колективізацію і голод на Україні: (За матеріалами ЦДАЖР УРСР 1929-1933 рр.) // Архіви України. – 1990. – № 6.

35. Лук'яненко Л.Г. До керівників українських громад: Звернення: [Про створення міжнар. Асоц. дослідників голодоморів в Україні] // Самост. Україна. – 1999. – Ч. 25-26.
36. Марочко В.І. Голод і його “творці” // Комуніст України. – 1991. – № 6.
37. Марочко В. Бодай те лихо не верталось // Сучасність. – 1993. – № 2.
38. Марочко В. Голодомор: біль і жах нашого народу // Культура і життя. – 1990. – 23 вересня.
39. Марочко В. Голодомор: причини і наслідки // Освіта. Спецвипуск. – 1990. – № 1, 2.
40. Марочко В.І. Голод на Україні (1931-1933 рр.): причини та наслідки // Проблеми історії України: Факти, судження, пошуки. – Вип. 1. – К., 1991.
41. Международная комиссия голода по расследованию голода на Украине 1932-1933 годов: Итоговый отчет 1990 год: отчет. – К., 1992.
42. Мейс Дж. Висновки та перспективи дослідження голодомору 1933 року // Сучасність. – 1993. – № 4.
43. Мейс Дж. Політичні причини голодомору в Україні (1932-1933 рр.) // Український історичний журнал. – 1995. – № 1.
44. Мейс Дж. Український голодомор-геноцид у ХХ ст.: Критичні есе й свідчення очевидців. – Нью-Йорк, Лондон, Гарленд, 1995.
45. Мухіна М. Упокорення голодом: Зб. док. / АН України. Археогр. коміс., Ін-т укр. археографії. – К., 1993.
46. О голоде 1932-1933 годов на Украине и публикации, связанных с ним архивных материалов: Постановление ЦК Компартии Украины // Правда Украины. – 1990. – 7 февраля.
47. Панчук М., Диброва С. 20-30-е: Док., факты, свидетельства // Коммунист Украины. – 1990. – № 4.
48. Пиріг Р. Повернення правди: [За арх. матеріалами] // Радянська Україна. – 1990. – 27 березня.
49. Поліщук Т. Голодомор на Харківщині // Урядовий кур'єр. – 2007. – 28 вересня.
50. Портрет темряви: Свідчення, документи і матеріали: У 2 кн. / Асоц. дослідників голодоморів в Україні; Авт.-упоряд. П. Яшук. – К.; Нью-Йорк, 1999.
51. Постышев П. Итоги 1933 сельскохозяйственного года и очередные задачи КП(б)У: Речь на Пленуме ЦК КП(б)У 19 ноября 1933 г. // Правда. – 1933. – 24 ноября.
52. Про 65-і роковини голодомору в Україні: Постанова Кабінету Міністрів України // Урядовий кур'єр. – 1998. – 29 жовтня.
53. Про проведення Всеукраїнського конкурсу науково-пошукових робіт школярів, студентів, учителів та педагогічних працівників

- “Голодомор 1932-1933 рр. Україна пам’ятає” // Історія в школах України. – 2007. – № 7.
54. Розгойдані дзвони пам’яті: (Голодомор 1932-1933 рр.). – К., 2005.
  55. Розкуркулення в УРСР / Підгот. до друку Є.П. Шаталіна // Український історичний журнал. – 1992. – № 7-8.
  56. Розсекречена пам’ять: Голодомор 1932-1933 років в Україні в документах ГПУ-НКВД. – К.: Вид. дім “Києво-Могилянська академія”, 2008.
  57. Сергійчук В. Як нас морили голодом. – К., 2003.
  58. Старів С. Страга голодом. – К., 1997.
  59. Статут Асоціації дослідників голодоморів в Україні // Самостійна Україна. – 1999. – Ч. 5-6.
  60. Україна. Голод 1932-1933 років: За повідомл. брит. дипломатів / Пер. з англ. І. Євтуха; Вступ. сл. С. Кульчицького // Всесвіт. – 1989. – № 11.
  61. Україна. Закон Про Голодомор 1932-1933 років в Україні // Урядовий кур’єр. – 2006. – 1 грудня.
  62. Український голокост 1932-1933. Свідчення тих, хто вижив. – Т. 1, 2 / Упоряд. Ю. Мицик. – К., 2005.
  63. Український хліб на експорт: 1932-1933 / Упоряд.: В. Сергійчук. Редкол.: Г. Боряк, Р. Круцик, Ю. Куляс, В. Лозицький, Н. Маковська, В. Сергійчук, Б. Федорак, І. Юхновський. – К., 2006.
  64. Упокорення голодом / Передм. та підгот. публ. М.Ю. Мухіної // Архіви України. – 1993. – № 1-3.
  65. Хорошун Б. Документи свідчать і звинувачують: Виповнюється 60 років трагедії укр. народу – голодомору 1932-1933 років // Трибуна. – 1993. – № 7.
  66. Хроніка геноциду: историческая литература // Літературна Україна. – 2006. – 30 листопада.
  67. Чорна книга України: Зб. док., арх. матеріалів, листів, доп., ст., дослідж., есе / Упорядкув., ред. Ф. Зубанича; Передм. В. Яворівського. – К., 1998.
  68. Шаповал Ю. Пролог трагедії голодомору. III конференція КП(б)У // Історія України. – 2002. – № 43.
  69. Шевчук В.П. Голод 1932-1933 років на Україні: Очима істориків, мовою док. // Український історичний журнал. – 1991. – № 5.
  70. Ющенко В. Звільніть себе від страху і неправди: промова Президента України Віктора Ющенка з нагоди відзначення Дня пам’яті жертв Голодоморів і політичних репресій // Літературна Україна. – 2006. – 30 листопада.

ЛІТЕРАТУРА ПРО ГОЛОДОМОР 1932-1933 РР. НА МИКОЛАЇВЩИНІ

1. Архіви розкривають таємниці: [Новобузький р-н] // Вперед. – 1993. – 18 серпня.
2. Бахтін А.М. Деякі питання колективізації сільського господарства на Півдні України // Наукові праці: Науково-методичний журнал. – Т. 37. Вип. 24. Історичні науки. – Миколаїв: Вид-во МДГУ імені Петра Могили, 2005. – С. 51-54.
3. Бахтін А.М. Причини голоду-геноциду в Південному регіоні України // Гуманітарно-економічні дослідження. – Миколаїв-Одеса: ТОВ Від, 2005. – Т. 1. – С. 217-226.
4. Голод-геноцид 1932-1933 років на території Миколаївщини: погляди істориків, очевидців, архівні матеріали (до 70-річчя трагедії). – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2003. (Рекомендовано МОН України як навчальний посібник для студентів ВНЗ. Лист № 14/182-1776 від 31.10.2003). – 204 с.
5. Друмов В. Документи про трагедію голодомору 1932-1933 рр. на Миколаївщині // Тези доп. та повідомл. Миколаїв. обл. краєзн. конф., присвяч. 50-річчю Великої Перемоги. – Миколаїв, 1995. – С. 36-37.
6. Котляр Ю. Тіні диктатури: [Голодомор 1921-1923 років] // Рідне Прибужжя. – 2007. – 3 листопада.
7. Котляр Ю.В. Ментальність південноукраїнського селянина і голодомор 1932-1933 років // Голодомор 1932-1933 років як величезна трагедія українського народу. Матер. Всеукр. наук. конф. – К.: МАУП, 2003. – С. 185-190.
8. Котляр Ю.В. Хлібозаготівельна політика кінця 20-х рр. ХХ ст. – переддень голодомору 1932-1933 рр. // Вісник національного університету “Львівська політехніка” “Держава та армія”. – 2003. – № 493. – С. 66-73.
9. Масові політичні репресії на Миколаївщині в 20-30-ті роки ХХ століття // Реабілітовані історією: У 27 т. – Миколаївська область. – К.; Миколаїв: Світогляд, 2005. – Кн. 1. – С. 10-106.
10. Миколаївщина: Колективізація сільського господарства і голод (1929-1933 рр.) Документи і матеріали / Упорядник М.М. Шитюк. – Миколаїв: Тетра, 2000. – 214 с.
11. Никольчук Н. Волни революції: о голодоморе 1932-1933 годов на Николаевщине. К 75-летию трагедии // Николаевские новости. – 2007. – 14 ноября.
12. Никольчук Н. О Голодоморе 1932-1933 гг. на Николаевщине // Южная правда. – 2007. – 24 ноября.
13. Самойленко Я. Свідки голодомору: [Арх. матеріали, Баштанський р-н] // Шляхом Леніна. – 1991. – 30 липня.

14. Синявский В. На Херсонском шоссе воздвигнут мемориал памяти жертв голодомора и политических репрессий // Николаевские новости. – 2007. – 27 июня.
15. Сищенко М. Голодомор 1932-1933 років: чому і як він відбувався // Вечерний Николаев. – 2007. – 27 ноября.
16. Смугляков К. Люди вмирали, а хліб йшов на експорт: [З матеріалів Миколаївського держархіву] // Народна армія. – 1993. – 10 вересня.
17. Трагедія століття: голодомор 1932-1933 років на Миколаївщині. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2003. (Рекомендовано МОН України як навчальний посібник для студентів ВНЗ. Лист № 14/18.2-1777 від 31.10.2003). – 472 с.
18. Фуга Л. Пролить свет правды: [Открытие выставки архивных документов “Голодомор 1932-1933 гг. на Николаевщине”] // Южная правда. – 2007. – 17 ноября.
19. Шитюк М.М., Бахтін А.М. Південна Україна: колективізація і голод (1929-1933 роки). – Миколаїв: Аскел, 2007. – 514 с.
20. Шитюк М.М., Горбуров К.С. Миколаївщина в голодних 1921-1923, 1932-1933, 1946-1947 роках. – Миколаїв: Вид-во Ірини Гудим, 2007. – 156 с.
21. Шитюк М.М. Голод-геноцид 1933 року: історико-політологічний аналіз соціально-демографічних та морально-психологічних наслідків на території Миколаївщини // Миколаївщина: літопис історичних подій. – Херсон: Олді-плюс, 2002. – С. 344-362.
22. Шитюк М.М. Голодомори ХХ століття. – К.: Геліон, 1997. – 62 с.
23. Шитюк М.М. Масові репресії проти населення Півдня України в 20-50-ті роки ХХ століття. – К.: Тетра, 2000. – 533 с.
24. Шитюк М.М. Суцільна колективізація сільського господарства // Миколаївщина: літопис історичних подій. – Херсон: Олді-плюс, 2002. – С. 331-343.
25. Шкварець В.П. Історія рідного краю. Миколаївщина: погляд крізь віки. – Миколаїв: 2002. – 161 с.
26. Шкварець В.П. Про Миколу Михайловича Турова з Баштанки та його спомин – свідчення про голодомор 1932-1933 років // Український південь у контексті вітчизняної історії // Матеріали науково-практичної конференції, присвяченої 70-річчю утворення Миколаївської області. 29 березня 2008 р. – Миколаїв, 2008. – С. 93-95.
27. Шкварець В.П., Мельник М.Ф. Історія рідного краю. Миколаївщина. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили; Одеса: ТОВ Від, 2003. – 280 с.
28. Шкварець В.П., Мельник М.Ф. Миколаївщина: погляд крізь століття. Нарис історії. – Миколаїв: 1997. – 386 с.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

АМНІСТІЯ (з грецької *amnestia* – забуття, прощення) – звільнення від кримінального покарання, припинення відбування або його пом'якшення за рішенням керівника держави, вищого представницького органу влади. Амністія може бути загальною (для всіх осіб, засуджених чи притягнутих до кримінальної відповідальності за певними статтями закону) або частковою, такою яка стосується окремих осіб (здійснюється у вигляді помилування). У Радянському Союзі право амністії мали Верховна Рада СРСР і Верховні Ради союзних республік (у період між сесіями – їх президії). У СРСР найбільш резонансними були амністії для осіб, які самовільно пішли із підприємств військової промисловості і добровільно повернулися на ці підприємства (1944 р.); у зв'язку з перемогою над гітлерівською Німеччиною (1945 р.) та сумнозвісна амністія 1953 р.

Література: Большая Советская энциклопедия / Гл. ред. А.М. Прохоров. – М.: Сов. Энциклопедия, 1970. – Т. 1. ; Советский энциклопедический словарь / Гл. ред. А.М. Прохоров. – М.: Сов. Энциклопедия, 1985.

ГОЛОДОМОР – система заходів тоталітарної більшовицької системи, направлена на ліквідацію українського населення. Він носив характер геноциду, так як був направлений головним чином проти українського селянина, що був носієм державотворчих рис. Голодомор застосовувався трічі: 1921-1923 рр., 1932-1933 рр., 1946-1947 рр. Західні історики вважають, що основними причинами голодоморів були національно-політичні фактори. Зокрема, Дж. Мейс підкреслює: “Москва пов’язала українське селянство з українським націоналізмом як загрозою імперським інтересам... Сталін, Каганович, Постишев та інші запланували в Москві знищення українського селянства як свідомої національної верстви і нещодавно здійснили це в Україні в 1932-1933 рр. засобом штучного голоду...” Його позицію підтримує Р. Конквест, стверджуючи, що голод запланувала Москва для винищення українського селянства як національного бастиону. Українських селян нищили не тому, що вони були селянами, а тому, що були українцями-селянами”. Історики, які визнають основними причинами голоду дію національно-політичних чинників, постійно акцентують увагу на його штучності та організованості. Так, французький дослідник А. Безансон наголошує: “Саме ретельна організація екзекуції надала українському голодному

терору характер геноциду”. Цієї ж думки дотримується і американський історик українського походження Д. Соловей, підкреслюючи, “що голод 1932-1933 рр. був планово підготовлений і здійснений”. Однак найбільш обґрунтованою є позиція авторського колективу монографії “Сталінізм на Україні: 20-30-ті роки” (В. Даниленко, Г. Касьянов, С. Кульчицький). Автори на основі зіставлення різних концепцій та аналізу фактичного матеріалу дійшли до висновку, що “конкуруючі гіпотези треба об’єднати. Тоді факти, пов’язані з голодом логічно складатимуться в цілісну картину”. На необхідності синтетичного підходу до вирішення вказаної проблеми наголошує і В. Савельєв: “...саме економіко-політичні чинники стали в кінцевому підсумку причиною голоду”. Проте слід обов’язково звернути увагу на ще одну причину голодоморів – це боротьба проти селянського повстанського руху. Терор голодом було апробовано на селянстві в 1921-1923 рр., а остаточно застосовано в 1932-1933 рр.

До голодомору ставилися як до неіснуючого явища. У сталінського табу був знаковий смисл: тема голоду не підлягала відкритому обговоренню на будь-яких, навіть закритих, партійних зборах або на пленумах партійних комітетів. Цього табу в КПРС дотримувалися до грудня 1987 р. Під час голодоморів проти селян України була застосована найстрашніша зброя – терор голодом, яка стала не тільки останньою фазою війни більшовиків проти селян, а й ліквідувала селянську еліту, спричинила глибокі трансформації в селі, знищила селянську еліту, здібних та ініціативних виробників – власників, носіїв справжньої української ментальності.

***Література:** Даниленко В.М., Касьянов Г.В., Кульчицький С.В. Сталінізм на Україні: 20-30-ті роки. – Київ – Едмонтон, 1991; Конквест Р. Жнива скорботи: Радянська колективізація і голодомор. – К., 1993; Мейс Д. Політика голодомору // Голод-геноцид 1933 року в Україні: історико-політологічний аналіз соціально-демографічних наслідків. – Київ – Нью-Йорк, 2000; Політичний терор і тероризм в Україні XIX-XX ст. Історичні нариси. – К.: Наукова думка, 2002.*

ДЕПОРТАЦІЯ – вигнання, вислання. У правовій сфері – особливий вид заслання. У широкому розумінні депортацією називають примусове виселення з місця постійного проживання особи, яка визнана соціально небезпечною. Депортація може застосовуватися як до окремих осіб, так і до представників певної соціальної групи. У СРСР депортація була наслідком політичних рішень. В 1940-х рр., на підставі сфальсифікованих звинувачень, з

місць свого історичного або постійного мешкання були переселені етнічні німці, турки-месхетинці, народи Чечні, Інгушетії тощо. На території сучасної України найбільш масовою депортаційною акцією було переселення в травні 1944 р. близько 200 тис. кримських татар у Середню Азію. Депортовані народи – це народи, до яких застосовувалося масове виселення з місць постійного проживання за національною ознакою.

Література: Міронова І.С., Котляр Ю.В. *Етнічні меншини. Словниково-документальні матеріали.* – Миколаїв: ОЦТКЕУМ, 2005.

ДИВЕРСІЯ (з латинської *diversio* – відхилення) – це знищення або пошкодження шляхом вибуху, підпалу чи будь-яким іншим способом підприємств, побудов, шляхів сполучень, засобів зв'язку або іншого державного чи громадського майна, що здійснюється підготовленими агентами, спеціальними групами в мирний і військовий час на території будь-якої держави або території, зайнятої супротивником, з метою послаблення його економічного та військового потенціалу, а також морального стану. До диверсії відноситься і скоєння масових отруєнь або розповсюдження епідемій. За радянським правом диверсія вважалася одним із найбільш тяжких злочинів.

Література: *Большая Советская энциклопедия / Гл. ред. А.М. Прохоров.* – М.: Сов. Энциклопедия. – 1972. – Т. 8. *Советский энциклопедический словарь / Гл. ред. А.М. Прохоров.* – М.: Сов. Энциклопедия, 1985.

ЕМІГРАЦІЯ – поняття, що вживається як для визначення процесу виїзду громадян із своєї країни в інші країни на постійне або довготривале проживання, так і для визначення статусу сукупності вихідців з однієї країни, які проживають в іншій країні, в межах часу, потрібного для їх правової і соціальної адаптації в нових умовах. Право залишати свою країну і повертатися до неї зафіксоване у Загальній декларації прав людини (1948 р.) і Міжнародному пакті про громадянські і політичні права (1966 р.), що містить і ряд обмежень, зумовлених охороною “державної безпеки, громадського порядку, здоров'я чи моральності населення”. У колишньому Радянському Союзі існувала низка процедур, що ускладнювали право на виїзд і довільно тлумачили обмежувальні положення пакту. Нині діючі в Україні нормативно-правові акти приведені у відповідність з міжнародними нормами.

Література: Міронова І.С., Котляр Ю.В. Етнічні меншини. Словниково-документальні матеріали. – Миколаїв: ОЦТКЕУМ, 2005.

КОЛГОСПИ (колективні господарства) – форми сільсько-господарського виробництва, що об'єднували селян для ведення господарства на так званих соціалістичних засадах. Серед колективних господарств виділяли комуні, артіль, товариства спільного обробітку землі, що відрізнялися рівнем усупільнення засобів виробництва. Колективний обробіток землі на території України носив адміністративно-примусовий характер і почав запроваджуватися з кінця 1917 – початку 1918 рр. Він базувався на відчуженні землі у селянина-власника і передачі її в колективну (фактично державну) власність. Колективні господарства (комуні, артілі) та радгоспи з початку свого утворення мали штучний характер, часто розпадалися і на початку 20-х рр. ХХ ст. існували головним чином за рахунок держави. Переважна більшість членів колгоспів не були селянами-власниками: незаможники, партійні функціонери, демобілізовані червоноармійці. І тому успіхи колгоспного будівництва не були значними, незважаючи на фактичне збільшення кількості колгоспів. Покращилася ситуація лише в 1924-1927 рр. – період розквіту непу, коли до колгоспного руху приєдналася певна кількість середнього селянства. У 1929-1930 рр. для насильницького насадження колгоспів була використана кооперація. З її ліквідацією держава стала монополістом у визначенні обсягів виробництва та закупівлі сільськогосподарської продукції, роздрібних та закупівельних цін. Знищуючи кооперативні структури, ліквідовуючи величезну соціальну верству кооператорів, офіційні комуністичні ідеологи скористалися авторитетом кооперативного руху і самої ідеї колективізації. Це виявилось у тому, що колективізацію стали називати етапом подальшого розвитку кооперації на селі, а створені колективні господарства почали вважати побудованими на кооперативних засадах. У Конституції СРСР було проголошено, що в радянському суспільстві існує колгоспно-кооперативна власність. Проте життя переконувало: віднесення цих колективних господарств до кооперативних підприємств – помилка як у теоретичному, так і у практичному плані. Створивши колгоспи, держава встановила над ними всеохоплюючий контроль. За свою продукцію колгоспи одержували від держави суто символічну плату. Колгоспники перетворювалися на людей “нижчого гатунку”, головне суспільне призначення яких – забезпечення індустріалізації дешевим хлібом. Примусити селян погодитися з

такою роллю можна було лише позаекономічними методами. І справді, сталінське керівництво, ввівши в 1932 р. паспортну систему в місті, фактично прикріпило селян до землі, зробило їх державними кріпаками. 20 млн індивідуальних селянських господарств були перетворені на 240 тис. колгоспів. Це був відхід від принципів ринкового ведення господарства, які розвивалися в рамках непу, і торжество нової тоталітарної соціалістичної системи.

***Література:** Великий Жовтень і громадянська війна на Україні. Енциклопедичний довідник / Відповід. ред. І.Ф. Курас. – К.: УРЕ, 1987; Ганжа І.Х. Перші колективні господарства на Україні (1917-1920 рр.) – К.: АН УРСР, 1960; Чмига А.Ф. Колхозное движение на Украине (1917-1920 гг.) – М.: Моск. ун-та, 1974.*

МІЛІЦІЯ (походить від латинського *militia* – військо) – державний орган охорони громадського порядку. 28 жовтня 1917 р. було видано постанову Наркомвнусправу Радянської Росії про створення міліції. Її функції в той час значною мірою збігалися з функціями Червоної гвардії. 12 жовтня 1918 р. в інструкції “Про організацію робітничо-селянської міліції”, затвердженій Наркомвнусправом і Наркомюстом РРФСР, чітко визначалися основні завдання міліції: охорона громадського порядку і громадської безпеки, боротьба з кримінальною злочинністю. Міліція комплектувалася тільки з трудящих громадян, які користувалися виборчим правом. Улітку 1918 р. було створено водну міліцію, а пізніше – залізничну. 10 червня 1920 р. декретом ВЦВК затверджено положення про робітничо-селянську міліцію. Вона входила до складу Наркомвнусправу і його місцевих органів, підпорядковувалася їм і місцевим радам. До складу міліції входили: міська і повітова, промислова (фабрично-заводська, лісова), залізнична, водна, розшукова. На міліцію покладалося також проведення кримінального розшуку й дізнання в кримінальних справах. 5 лютого 1919 р. Раднарком УСРР ухвалив декрет “Про організацію міліції”. 18 квітня 1919 р. організовано судово-карний розшук, на місцях – органи судово-кримінальної міліції. Українська міліція брала участь у ліквідації селянського повстанського руху, бандитських формувань, сприяла зміцненню законності. У роки Великої Вітчизняної війни крім властивих їй функцій, на міліцію були покладені – боротьба з диверсантами, дезертирами і т. д.

***Література:** Великий Жовтень і громадянська війна на Україні. Енциклопедичний довідник / Відповід. ред. І.Ф. Курас. – К.: УРЕ, 1987;*

Советская милиция: история и современность (1917-1987). – М.: Юрид. лит., 1987.

НАЦІОНАЛЬНЕ ПИТАННЯ – форма постановки на порядок денний суспільного життя національних проблем. Виникає в зв'язку з реальними або уявними несправедливостями у міжнаціональному спілкуванні. Поняття про національну несправедливість формується на основі категорії “національний інтерес”. Національне питання може мати вузьке або широке тлумачення. Звужене трактування обмежується політико-правовим статусом націй, їхньою державною суверенністю, розподілом політичної влади між суб'єктами етнополітики, а також збереженням ідентичності народів (мови, літератури, традиційної культури). Коли ж національні інтереси усвідомлюються як сукупність усіх сторін життєдіяльності етносоціального організму, тоді національне питання вбирає в себе все, що відноситься не лише до базису, але й до надбудови. У такому разі уявлення про невирішеність національного питання може виникати як реакція на проблеми етнодемографічного, економічного, екологічного, соціального, морально-психологічного характеру. В Україні невіддільною складовою частиною національного питання є відродження національної мови, екологічне очищення, запобігання демографічної катастрофи. Однак бажання великої частини російського населення Криму приєднатися до етнічно близької Росії, навіть всупереч економічним розрахункам, спровокувало так звану проблему Криму. Побоюваннями щодо втрати власної етнічної ідентичності великою мірою зумовлений рух русинів у Закарпатті. Поширена в недалекому минулому думка про можливість остаточного вирішення національного питання тепер переглядається. Більшість дослідників схиляються до того, що вирішення національного питання матиме постійний характер і буде наполегливим пошуком шляхів гармонізації міжнаціональних відносин, подоланням протиріч, що неминуче виникають на ґрунті національних інтересів, щоб не дозволити перерости цим протиріччям у національні конфлікти.

Література: Мала енциклопедія етнодержавознавства / Відп. ред. Ю.І. Римаренко. – К.: Довіра, Генеза, 1996.

ПРЕЗУМПЦІЯ НЕВИННОСТІ (з латинської *praesumptio* – припущення) – один із демократичних правових принципів судочинства, згідно з яким звинувачений вважається невинним до тих

пiр, доки його провина не буде доведена у встановленому законодавством порядку. Вона є суттєвою гарантiєю законностi при розглядi кримiнальних справ.

Лiтература: *Советский энциклопедический словарь / Гл. ред. А.М. Прохоров. – М.: Сов. Энциклопедия, 1985.*

РЕПРЕСIЇ (походить вiд лiзньолатинського *repressio* – подавлення, каральна мiра, покарання) – важлива умова функцiонування тоталiтарного режиму, оскiльки вони у полiтичнiй сферi придушували опозицiйнi сили, нейтралiзували потенцiйних противникiв системи, блокували розвиток громадянського суспiльства, давали змогу майже повнiстю контролювати розвиток суспiльних процесiв; в економiчнiй сферi – сприяли пiдтриманню основного стимулу до працi – страху, забезпечували систему дармовою робочою силою; у соцiальнiй сферi – розколювали суспiльство, протиставляли його верстви одну однiй, створювали атмосферу взаємної пiдозри та недовiри, шляхом перманентних пошукiв ворога (хто не з нами, той – проти нас) забезпечували збереження важливих функцiональних якостей системи – дисциплiни та єдностi.

Невiд’ємною ознакою сталiнського режиму став масовий терор. Щоправда вiн не був винаходом Й. Сталiна. Репресiї не припинялися з часiв “червоного терору” 1918-1920 рр., хоч i зменшилися в роки нової економiчної полiтики. Масовi репресiї набули в 20-30-х рр. ХХ ст. рiзних форм: розкуркулення, депортацiї, голодомори, викриття “шкiдницьких органiзацiй”. Починаючи з 1929 р. масовi репресiї трьома великими хвилями прокотилися по Украiнi: перша (1929-1931 рр.) – примусова колективiзацiя, розкуркулення, лiквiдацiя УАПЦ, процес СВУ; друга (1932-1934 рр.) – голодомор-геноцид, постишевський терор, репресивний спалах пiсля вбивства Кiрова; третя (1936-1938 рр.) – доба “великого терору”. Продовжувалися репресiї i пiсля закінчення Великої Вiтчизняної вiйни у виглядi голодомору 1946-1947 рр. та переселень-депортацiй цiлих народiв. Репресивна полiтика проводилася до середини 50-х рр. ХХ ст. Полiтика репресiй привела до фактичної деградацiї людської особистостi, коли норми моралi, людська гiднiсть поступалися мiсцем боротьби за елементарне бiологiчне виживання.

Лiтература: *Бiлас I.Г. Репресивно-каральна система в Украiнi. 1917-1953: Суспiльно-полiтичний та iсторико-правовий аналіз. –*

У 2-х кн. – К.: Либідь – Військо України, 1994; Ченцов В.В. *Політичні репресії в Радянській Україні в 20-ті роки.* – Тернопіль: “Збруч”, 2000; Шитюк М.М. *Масові репресії проти населення Півдня України в 20-50-ті роки ХХ ст.* – К.: Тетра, 2000.

ШПИГУНСТВО (походить від німецького *spion* – вистежувати) – передача, крадіжка чи збір з метою передачі іноземній державі або її агентурі відомостей, які складають державну чи військову таємницю. У Радянському Союзі шпигунство вважалося особливо небезпечним державним злочином. Переслідується за законодавством усіх країн. Шпигунство вважається закінченим злочином з моменту здобуття шпигунських відомостей, незалежно від того, вдалося чи не вдалося їх передати. Шпигунство вважається зрадою Батьківщині та карається позбавленням волі на термін від 10 до 15 років із конфіскацією майна і виселенням на термін від 2 до 5 років, або без виселення, або стратою з конфіскацією майна. Державі, яка затримала шпигуна, надається право покарати його згідно з своїм законодавством у судовому порядку.

Література: Большая Советская энциклопедия / Гл. ред. А.М. Прохоров. – М.: Сов. Энциклопедия. – 1978. – Т. 29. Советский энциклопедический словарь / Гл. ред. А.М. Прохоров. – М.: Сов. Энциклопедия, 1985.

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ

- ВКП(б)** – Всесоюзна комуністична партія більшовиків.
Волпартком – волосний партійний комітет.
Всеукракоопспілка – Всеукраїнська кооперативна спілка.
ВТТ – виправно-трудоий табір.
ВУНК – Всеукраїнська надзвичайна комісія.
ВУЦВК – Всеукраїнський Центральний Виконавчий Комітет.
ВЦВК – Всеросійський Центральний Виконавчий Комітет.
ВЦКНС – Всеросійський Центральний Комітет незаможних селян.
Губземвідділ – губернський земельний відділ.
Губфінвідділ – губернський фінансовий відділ.
Держбанк – державний банк.
Держсортфонд – державний фонд сортового насіння.
Дес. – десятина.
ДПУ – Державне політичне управління.
ТРП – Товариство Ремісничої праці.
КВД – комітет взаємодопомоги.
КНС – комітет незаможних селян.
Комвнуторг – Народний комісаріат внутрішньої торгівлі.
КП(б)У – Комуністична партія більшовиків України.
ЕУ ВНК – Економічне управління Всеросійської надзвичайної комісії.
МДБ – Міністерство державної безпеки.
МТС – машинно-тракторна станція.
Наркомфін, НКФ – Народний комісаріат фінансів.
Наркомзем – Народний комісаріат землеробства.
Наркомпрод – Народний комісаріат продовольства.
НКВС – Народний комісаріат внутрішніх справ.
НКВТ – Народний комісаріат внутрішньої торгівлі.
Окрземвідділ – окружний земельний відділ.
Окружком – окружний комітет.
П. – пуд.
Посівком – посівний комітет.
Продподаток – продовольчий податок.
Радзнак – радянський знак, призначений для грошового обігу.
РНК, Раднарком – Рада Народних Комісарів.
Радгосп – радянське господарство.
Радзадіт – Рада захисту дітей.
Селоспілка – селянська спілка.
СТВ – селянське товариство взаємодопомоги.
ТСОЗ, тсоз – товариство спільного обробітку землі.

УЕН – Українська економічна нарада.
УЕР – Українська економічна рада.
Укрдержплан – Українська державна загальнопланова комісія.
Укрсільгоспбанк – Український сільськогосподарський банк.
Уповнаркомфін – уповноважений народного комісаріату фінансів.
УРНГ, Уккранаргосп – Українська рада народного господарства.
УРСР – Українська Радянська Соціалістична Республіка.
УСРР – Українська Соціалістична Радянська Республіка.
ФЗУ – фабрично-заводське училище.
ЦВК – Центральний Виконавчий Комітет.
ЦК – Центральний комітет.